

Tv és büszkeség

Egyáltalán összeegyeztethető-e a két fogalom? — kérdezem magamtól, miután könnyelműen leírtam a címet. Annyiszor ülünk pironkodva tv-készülékünk előtt, karikaturisták megőrkítette pózban, érthetetlenül delejezeten, s nem csavarjuk le a gombot, nem sötétítjük el a fénylő négyszöget. Várjuk, hogy jön valami jobb, izgalmasabb, amit nem szabad elszalasztani. A szombat esténk persze eleve foglalt (hétvégi programunkból kiiktatjuk a hangversenyeket), de a krimin túl is, ha filmet ígérnek a műsorösszeállítók, abbahagyjuk az otthoni munkát, félbeszakítjuk a beszélgetést — bálványt imádunk, kollektíven, ki-ki a maga házipapucsában.

Es mégis, a tv-nek köszönhetem az utóbbi hónapok egyik legfelemelőbb érzését. A román televízió magyar adásának valamelyik tavaszi hétfőjén olyan büszke voltam, mintha én írtam volna a *Csillag a máglyánt*, én rendeztem volna, vagy én játszottam volna a főszerepet. Pedig tulajdonképpen nem is akartam végignézni az adást; annyiszor olvastam Sütő András szövegét, s láttam különböző fázisaiban a Harag-féle előadást, tapsoltam Héjjának és Lohinszkynek, hogy csak a szakmai kíváncsiság vezetett egy futó pillanatra a készülékhez: vajon mi marad meg a rendkívüli színpadi hatásból — 30×40 centis méretben? És aztán kritikusból ismét néző lettem, akinek megadatik a primér élmény. Nem minthogyha lényegében változott volna az előadás, legfeljebb — legfeljebb? — annyi történt, hogy a premier plánok nyomatékositották a színészi teljesítményeket; és mi örömmel nyugtázhatuk (akárcsak korábban, a *Lócsiszar* tv-felvételén), hogy mennyi kitűnő színészünk van, akik csöppet sem tűnnek vidékieknek — akár a híres angol Shakespeare-filmek és a BBC tv-sorozatainak sokszor megcsodált szereplőjéhez képest sem. Mégiscsak jó hát valamire a tv. Nemcsak arra, hogy megőrökit egy-egy ilyen művészi teljesítményt, hanem főképpen: segít legyőzni kételyeinket, szorongásainkat. Amennyire ugyanis ártalmas a gögbe hajló öntúlbecsülés, annyira nélkülözhetetlen minden kiemelkedő eredményhez az egészséges öntudat, a jogos büszkeség. A *Csillag a máglyán* a bukaresti tv-ben, nyugodtan állíthatjuk, országos visszhangú művészeti esemény volt. Vagy még annál is több: az erkölcsi erő bizonyítéka. (Csép Sándor ankét-filmje a kalotaszegi egykeről szintén ebbe a kategóriába tartozott.) A magyar nyelvű előadást kísérő román felirat lehetővé tette, hogy az egész ország lakossága részesévé legyen az eseménynek. A hatás nem is maradt el. S ahogy régebben annyi élményünket köszönhattuk a modern román színház fővárosi nagy előadásainak, most a romániai magyar irodalom és színházművészet, a tv közvetítésével, a legszélesebb nyilvánosság előtt bizonyíthatta nagykorúságát.

Túlzás volna azt állítani, hogy minden hétfőn délután hasonló vagy megközelítő örömet szerez nekünk. Mások helyett szegyenkeztünk például, amikor neves vendégművészek papírról olvasták — rosszul! — a legismertebb Ady-verseket. Már akkor hallottuk innen-onnan, hogy a bukaresti magyar adás szerkesztősege ki fogja köszörsülni a csorbát, amikor majd a „zenés karaván” zihali előadását sugározzák. A műfaji megnevezés nem sok jót ígért, hiszen manapság oly sok a „zenés karaván”, és műsoruk oly vegyes, ha nem éppen kétes értékű. Előítéletünk azonban ezúttal indokolatlannak mutatkozott: a „tarkaság” — ismert színészek, előadóművészek, sőt írók és zeneszerzők, valamint nagylétszámú kórusok jelenléte Erdély különböző városaiból — nem higitotta a műsort alkalmi egyveleggé, hanem újra a hazai magyar művészet igazi potenciálját tudatosította. A képernyőről is számot adhattunk magunknak róla, hogy milyen hangulat uralkodhatott abban a zihali teremben, a tv-adás azonban, nemhogy tisztességes pótlék tudott maradni, de úgy éreztük, a műsorba bevágott ankéttal, szilágysági parasztemberek és nagyváradi fiatalok meg öregek megszólaltatásával még növelte a hatást. Itt persze nem alkalmazták a feliratkozást, más volt a műfaj, de a szép, őszinte Beniuc-vers és egy fiatal román zenesz műsorba iktatása emlékeztetett Ady nemzetközi nagyságára, korlátokat és előítéleteket ledöntő erejére. És jó érzéssel hallgattuk a költő egykori városából az utódok Adyt visszhangzó „még mindig élünk” szavát, a Szilágyi

Istvánét, Bálint Tiborét, Lászlóffy Aladárét, Király Lászlóét s az egész műsort bevezető lírai Farkas Árpád-szöveget.

Hát igen, így jó ünnepelni — és így jó hétköznapi adásban a képernyő elé ültetni az embereket. Amikor most büszkeségről beszélek, nemcsak a Gogától Beniucig és Zaharia Stancuig csodált Adyra, illetve Sütőre s a *Csillag a máglyán* művészeire gondolok; gondolok a tv-szerkesztőkre, riporterekre és operatőrökre, akik ezúttal fölismerték lehetőségeiket és mérhetetlen felelősségüket. Bárcsak sokszor gondolhatnék rájuk (Csáky Zoltánra, Tömöry Péterre és kollégáikra) ilyen szerep-tel.

Beléndek avagy a látszat mégsem csal

Lírai természetrajz

Jó tanuló voltam az elemiben; ha tanfelügyelő jött látogatóba, igazgató ellenőrzésre, mindig felelnem kellett. Hanem egyszer megjártam. Nyilvános vizsga volt. Már nem emlékszem, melyik év végén, a terem tele idegen emberekkel, szülőkkel; épp beszéd- és értelemgyakorlatból produkáltuk magunkat, s a szegény tanító néni azt találta kérdezni, hogy „na, ki szokott virágot vinni az édesanyjának”; lámpalázások voltunk, senki sem jelentkezett, mire ő felszólított engem, s én közöltem, hogy szoktam. „Nagyon jó, és milyen virágot?” Kutyatejet — mondtam a valószínűleg megfelelően (bár tévesen, mint majd meglátjuk); körös-körül hangos hahota tört ki, egyetlen megszegyenült szülő kivételével mindenkinek fülig szaladt a szája, és a tanító néni sürgősen leültetett.

Mi köze mindennek a címben szereplő beléndekhez? Mindjárt ki fog derülni — előbb azonban hadd tisztázzam, hogy én tulajdonképpen sohasem vittem kutyatejet édesanyámnak. Igenis vittem a gyártelep rétjéről, ahol akkor laktunk volt, szép sárga virágokat, amelyeknek csöves szárából láncot lehetett fűzni, s amelyekből később szép selymes bőbita lett ezer apró ezüst ejtőernyővel; pitypang volt az istenáldotta, más néven gyermekláncfű — csakhogy ahol én szedtem, s ahol ez a legmutatósból, legelőkelőbb virág volt, mindig kutyatej néven hallottam emlegetni a növénytani műveltségüket egy poros külváros-szeglet flórájából szedett srácoktól (csakugyan ereszt egy kis tejet, mikor letépik), s ezen a néven könyveltem el magamnak. Egyfelől tehát igazat válaszoltam, másfelől jó érzékkel választottam ki, milyen virágot szedjek a gyártelep rétjén édesanyámnak; ezenkívül csak makacs perjefű tenyésztett ott, s az útfeléken, árokpartokon, később a bombatölcserekben csak bürök és csattanó maszlag, üröm és csomorika, „igazi” kutyatej és beléndek.

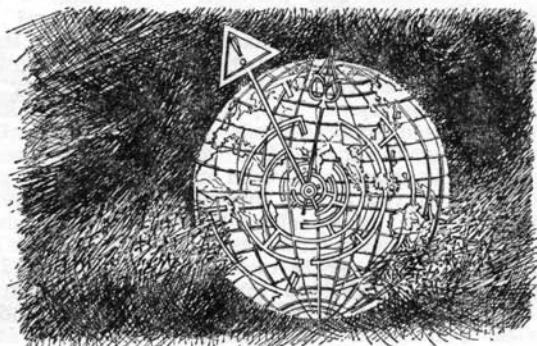
Eljutottunk tehát a beléndekhez s vele együtt néhány növény-társához, amelyek éppoly kevéssé megnyerőek, mint ez a legelső rápillantásra már mindjárt ellenszenvet keltő gyom (énbennem legalábbis mindig ellenszenvet kelt); szebb volna ugyan az itt alább következőkről amaz „igazi” kutyatejjel kapcsolatban beszélni, de hát a beléndekhez értünk el az ábécérenddel, s nekem sürgősnek tetszik egy minden ilyen tartózkodást, mi több, viszolygást keltő gyomra érvényes gondolatom előadása; ki tudja, elérünk-e egyszer a kutyatejhez, hogy addig tartogassam. Nagyon jó példa nekem a beléndek is, amely sötét, molyhos leveleivel, torha szárával, zöld erekkel bepókhálózott szennysárga nyílásával ott tenyésztett — amint már említettem — a gyártelep minden emberláb nem tapodta sarkában, s amely soha nem sugallt afféle ötletet, pedig virág volt, hogy vigyek belőle egy csokrot édesanyámnak. Miért nem, ez a kérdés. Egyszerű volna azt felelni, hogy a beléndek csúnya, hiszen mindnyájan annak látjuk, legfennebb néhány elszánt botanikus kivételével, hanem ezzel bölcséletileg nemigen értek egyet; nem hiszem, hogy volna a tudatunkban valamilyen előregyártott növényi szépségeszmény, amittől a beléndek eltér, s ez volna az oka, hogy nem kelt különös gyönyörűséget a látása — sőt ellenkezőleg. Nem, én másképp próbálom magyarázni csúnyaság-képzetünket

beléndekre vonatkozóan. Bizonyára érezzük, ősi tapasztalatok öröklött, öntudatlan emlékeiből sejtjük, hogy ez a növény mérges; a gyanakvás (amely egyébként korántsem alaptalan) elidegenítőleg hat ránk, feltámad bennünk a mondott ellen-szenv; s a második rápillantásra már olyan rútnak látjuk a voltaképp csak olyan-amilyen beléndeket, mintha saját fájának egy torz, idéltlen, szörnyszülött, elkor-cosult példánya volna, s eszünkbe se jut, hogy leszedjük.

Lehet, hogy a dús beléndek-tő, amelyre valahol emberközelpben, de nem for-galmas helyen bukkantunk (ilyen helyeken települ meg legszívesebben), beléndek-nek — a maga szempontjából — szép; a mi számunkra növénynek csúnya, s virág-nak éppenséggel visszataszító. Ősztönünk azt súgja, hogy ártalmas, sőt talán már vittük is annyira növénytanból, hogy tudjuk, ő a „bolondító“ beléndek, s megta-gadjuk saját szépsége elismerését; nincsen a tudatunkban semmilyen növényi szépségeszmény, amivel összehajtuk, ellenben van egy mélyen lelkünkben gyöke-rező, velünk született elképzelésünk arról, hogy ami szép, az jó is, ami csúnya, az rossz is, hogy nincs esztétikai érték etikai nélkül — s fordítva. Erre az elkép-zelésünkre alapozza a hatást az egyes filmrendező, mikor a forgatókönyv tartalma szerint rokonszenves férfit, kedves nőt szép színészekkel játszatja; ez az elképze-lésünk táplálja amaz ősi, nehezen leküzdhető hiedelmünket, hogy a rút külső együtt jár a gonosz belsővel (egyszerű példa erre a mesebeli boszorkány); s noha az élet ezerszer megcáfolja, seregnyi ellenpélda felvonultatásával lépten-nyomon megha-zudtolja, mi ragaszkodunk ehhez az elképzelésünkhöz, mivel igazságosnak tartjuk Mindennapi tudatos lényünk tisztában van vele, hogy a látszat csal, egy másik, talán felsőbb, de semmiképp sem mindennapi lényünk azonban felháborodik rajta, maga az a kifejezés is, hogy „csal“, arra utal, hogy meggyőződésünk szerint a lát-szatnak igazat kellene mutatnia, s nem szép tőle, hogy másképpen cselekszik („nem szép“ — lám, még egy példa arra, hogy amit erkölcsileg helytelenítünk, azt rútnak találjuk).

Igaz és igazságos között az a különbség, hogy igaz az, ami van, igazságos pedig az, ami szép volna, hogyha volna; s ezért egy igazságos világban a látszat nem csal; — ennek a gondolatomnak az előadása volt annyira sürgős, hogy nem akartam vele megvárni a kutyatejhez érkezésünket. Mi köze mindennek a címbe-n szereplő beléndekhez? Nos, csupán annyi, amennyi a kutyatejhez lett volna; annyi, hogy ők mindketten megnyugtának igazságérzetünkben és ősztönünk csalhatatlan-ságában, hasonlóan a bürökhöz, a maszlaghoz, a mérges gyomokhoz, amelyek a halál vegykonyhájára kotyvasztanak nyersanyagokat az áldott napfényből, édes-mostoha földből, s amelyek csúnyasága — ez az őszinte látszat — megőriz minket attól, hogy virág gyanánt prezentáljuk őket azoknak, akiknek olykor virágot szok-tunk szedni jártunk-keltünkben.

Vereen Jufteén

Simon Sándor grafikája